

**Жиленко Р.В. Американський вибір. Фактори
формування зовнішньополітичного курсу США в 20-30-
роках ХХ століття (Ужгород, 2000. - 101 с.).**

Зовнішня політика США в міжвоєнний період досліджена, здавалося б, досить повно. Однак, чи так воно насправді? З'ясується, що ні, якщо прочитаєш книгу молодого ужгородського історика Р.В.Жиленка "Американський вибір. Фактори формування зовнішньополітичного курсу США в 20-30-х роках ХХ століття". У вступі до неї автор відзначив, що "не дивлячись на величезний доробок вчених, залишається значне поле для нових досліджень цієї проблеми. Це зумовлено, в першу чергу, розбіжностями та певною односторонністю методів історичного дослідження, які використовували як радянські, так і американські вчені. Залишила свій негативний відбиток і крайня ідеологізація американської історії в умовах повоєнного біполярного світу" (С.3). Необхідно погодитись з твердженням Р.В.Жиленка, що методологічна односторонність "призвела до вип'ячування одних факторів і замовчування або нехтування іншими. В кінцевому рахунку, це не лише не дало можливості висвітлити комплексно всі фактори, які впливали на формування зовнішньої політики США, але не розкрило механізму досягнення країною світової першості за короткий термін" (Там само).

В центрі уваги автора рецензованої монографії знаходиться зовнішня політика США в західноєвропейському регіоні. І в цьому немає нічого дивного, адже "саме на відносинах з країнами цієї частини світу відчувались зовнішньополітичні доктрини, з ними асоціюється американський ізоляціонізм, вони залишались центром політичної і воєнної могутності того часу. Зовнішня політика США в інших регіонах розглядається в контексті європейських подій, іноді як свого роду продовження активності країни в цьому регіоні" (С.8).

У першому розділі - "Економічний фактор в зовнішній політиці Сполучених Штатів" - Р.В.Жиленко запропонував власну періодизацію ефективності впливу бізнесу на зовнішню політику в 20-40-х роках. Вчений виділяє три основні періоди, перший з яких включає період 20-х років і характеризується невдалими самостійними спробами американського бізнесу захопити світову першість шляхом фінансової експансії. Серед причин цих невдач автор називає ту міжнародну і економічну

систему, яка встановилася після Першої світової війни. Вона не допускала втручання третьої сили. Другий період розпочинається в роки економічної кризи і завершується початком Другої світової війни. Цей етап характеризується явним послабленням зовнішньої активності американського бізнесу, що було спричинено рядом факторів. Разом з тим, на цей час припадає посилення уряду в результаті "нового курсу" Рузвельта і формування трикутника: уряд-бізнес-армія. Третій період розпочинається з початком Другої світової війни, яка порушила баланс світових сил, створивши вакуум, що дозволило США нарешті реалізувати свій економічний потенціал шляхом тісної співпраці уряду, бізнесу і армії (С.9-28).

Опрацювання великої кількості джерел, їх порівняльний аналіз дозволили Р.В.Жиленку зробити важливий висновок, що "хоч і не вдалося американському капіталу протягом 20-х років встановити свою світову гегемонію, були створені реальні передумови для цього. Головним з яких є союз бізнесу, армії і уряду - прототип майбутнього ВПК. Це дало змогу з початком Другої світової війни активно втілювати ідеї про світову першість в життя" (С.29).

"Соціальні фактори зовнішньої політики США" - таку назву має другий розділ монографії Р.В.Жиленка (С.32-60). Грунтовно розглянувши еволюцію громадської думки США щодо зовнішньої політики в 20-30-х роках, автор виділив два періоди. Якщо в 20-ті роки були помітні хитання громадської думки між обмеженим ізоляціонізмом і націоналізмом, то для 30-х років характерним став крутий поворот більшої частини американців до ізоляціонізму. Вчений підсумував, що "громадськість через своїх представників в конгресі, виборчі кампанії юридично узаконила ізоляціонізм і поставила перепони на шляху до активної зовнішньої політики. Провідну роль відіграв при цьому зовнішній фактор. Еволюція беззаконня і тоталітаризму в Європі відбила у простих американців бажання мати з нею спільні справи" (С.56). Необхідно погодитись з думкою Р.В.Жиленка, що "наприкінці 30-х років, коли ставало все зрозуміліше, що тоталітаризм загрожує вже і безпосереднім інтересам США, починається повільне, але невпинне посилення інтервенціонізму. І знову ж одним з ключових факторів виступив зовнішній. Американці хитались в залежності від повідомлень про грізні події в Європі... Край цим хитанням поклатла Друга світова війна, яка чітко вказала американцям на місце і роль, які покликана і повинна зайняти їх країна" (С.56-57).

Оригінальним є третій розділ монографії - "На шляху до "світової політики" - який включає в себе підрозділи "Зовнішня політика США в період "дивної війни", "Битва за Францію і США" та "Від нейтралітету до стану невоюючого союзника". Відомо, що на перших порах США притримувались політики нейтралітету в Другій світовій війні, яка почалася 1 вересня 1939 р. нападом фашистської Німеччини на Польщу. Безперечно, правий Р.В.Жиленко, коли зауважує: "...Оскільки в демократичній країні одним з основних факторів, який визначає політику країни, є громадська думка, а вона в США розділилась", то, безсумнівно, "більшість бажала залишатися осторонь... Саме це і привело США до "дивного нейтралітету"... Причому США і їх зовнішня політика опинилася в певній мірі в залежності від розвитку європейських подій, а саме: чим швидше "дивна війна" прямувала до війни реальної, тим швидше дивний нейтралітет втрачає свої риси нейтральності, переростаючи в фактор допомоги союзникам" (С.67-78). Однак, швидке розгортання німецького наступу на західному фронті змусило Сполучені Штати суттєво похвавити свою зовнішню політику.

Р.В.Жиленко чітко довів, що у вересні 1940 р. склалася ситуація, коли США кінцево визначилися з веденням свого зовнішньополітичного курсу. Допомога вже у відкритому вигляді союзникам, зробила суперечності з Німеччиною смертельними. Не за горами було зіткнення з Японією, яка своєю агресією в Індокитаю, суттєво зачепила інтереси США. В ситуації, яка склалася, єдиним шляхом хоча б відтягти початок війни, стала допомога Англії. І чим сильнішою ставала рішучість Британії боротися до кінця, тим сильнішою ставала і допомога США. А сумніви в рішучості Англії вже практично зникли (С.77).

"Американська зовнішня політика з осені 1940 року - по червень 1941 року, - зауважує Р.В.Жиленко, - являла собою період безпосередньої підготовки США до війни... Це також був період перетворення теоретичних ідей про світове домінування США в площину перших практичних кроків на цьому шляху. А "ленд-ліз" став унікальним засобом приведення цього механізму в дію. Водночас, "ленд-ліз" пов'язував США і Британію, як союзників і тому невдачі англійців на весні 1941 року неминуче привели б США до безпосереднього вступу в війну. Цього не сталося лише завдяки нападу Німеччини на СРСР, що давав Англії воюючого союзника, а Сполученим Штатам можливість відтягнути час свого вступу в війну" (С.85).

Монографія завершується стислими, але ґрунтовними висновками. Заслуговує на увагу твердження автора, що "в період з вересня 1939 року по червень 1941 року було закладено підвалини майбутнього розвитку США і "їх світової" могутності, а оскільки ця могутність в значній мірі визначає розвиток всього світу, то було накреслено і основні перспективні напрями розвитку всього людства, всієї системи міжнародних відносин" (С.91). Високо оцінюючи монографію Р.В.Жиленка, необхідно відзначити, що вона, написана на великому масиві архівних джерел, які, в значній мірі, введені до наукового обігу вперше, являє собою ґрунтовне дослідження зовнішньої політики США в 20-30-х роках. Рецензована монографія, безперечно, заповнить ще одну "білу пляму" у вітчизняній американістиці.

М.М.Вегеш